

LESSUGGESTIES VOOR HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Gedichtendag

25 JANUARI 2001

Behoud
de Begeerte

Handige adressen

Stichting Poetry International

William Boothlaan 4

3012 VJ Rotterdam

telefoon 010 282 27 77

*** coördineert de Landelijke Gedichtendag en organiseert jaarlijks het Poetry International Kinderfestival.**

Stichting Behoud de Begeerte

Congresstraat 67

B-2060 Antwerpen

telefoon 0032 3 272 40 41

*** coördineert Gedichtendag in Vlaanderen.**

Stichting Doe Maar Dicht Maar

Postbus 41015

9701 CA GRONINGEN

telefoon 050 313 84 33

*** organiseert jaarlijks een poëzieschrijfwedstrijd voor leerlingen in het voortgezet onderwijs.**

Stichting Kinderen en Poëzie

Postbus 252

5150 AG Drunen

telefoon 0416 37 30 19

*** organiseert jaarlijks een poëzieschrijfwedstrijd voor leerlingen in het basisonderwijs.**

Stichting Plint

Postbus 164

5600 AD Eindhoven

telefoon 040 245 40 01

*** publiceert onder andere poëzieposters en ansichtkaarten.**

Stichting Schrijvers School Samenleving

Huddestraat 7

1018 HB Amsterdam

telefoon 020 623 49 23

*** bemiddelt bij schrijversbezoeken aan scholen.**

Inhoud

Hoe deze lessuggesties te gebruiken	3
Het verschil tussen proza en poëzie	4
Nut en onnut van het rijm	7
Het wonder van de klank	11
De taal van de dichter	15
De krant en het gedicht	19
Wat nog meer te doen met poëzie	24

Hoe deze lessuggesties te gebruiken

Op 25 januari 2001 vindt, op initiatief van Poetry International, voor de tweede keer de Landelijke Gedichtendag plaats. Een dag lang staan Nederland en Vlaanderen in het teken van de poëzie. Op tal van plaatsen zijn gedichten te horen en te lezen.

Speciaal voor het voortgezet onderwijs zijn deze lessuggesties samengesteld. Ze hebben betrekking op vijf onderwerpen, of liever vijf kanten van poëzie, die altijd wel in meer of mindere mate aanwezig zijn: het verschil tussen proza en poëzie, nut en onnut van het rijm, het wonder en de schoonheid van de klank, de taal van de dichter en het onderwerp van een gedicht.

Elke les valt in drie delen uiteen. Een korte, algemene, essayistische inleiding, om de gedachten te prikkelen en om eventueel in onderdelen tijdens een les aan de orde te laten komen. Daarna volgt een praktijkgeval: een gedicht, of enkele gedichten in samenhang, met vragen en opmerkingen. En tot slot een serie tips, op allerlei niveaus, en in allerlei vormen van uitgebreidheid, bedoeld om de 'les' naar believen uit te breiden.

In de volgorde van deze vijf lessen kan men, indien gewenst, een voorzichtige lijn herkennen: van de buitenkant naar de binnenkant, van de vorm naar de inhoud, van de meer aanwijsbare en zichtbare zaken naar de meer onzichtbare en onberedeneerbare zaken. Maar ze vormen allerminst een dwingend geheel. De volgorde kan ook omgekeerd worden. Alle onderdelen kunnen ook los behandeld worden.

Voorzover er een algemene gedachte aan ten grondslag ligt, is het vooral deze: dat poëzie een kwestie van eenvoudig plezier is, dat poëzie werkelijk overal te vinden is, en dat ze zich in allerlei vormen kan voordoen, van de meest prozaïsche tot de meest betekenisloze. En voorzover deze vijf lessen een algemene bedoeling hebben, dan is het toch vooral dat ze de leerlingen laten kennismaken met zoveel mogelijk verschillende vormen van poëzie, en dat ze aanzetten tot veel lezen.

Het verschil tussen proza en poëzie

Er is denk ik niemand die goed kan uitleggen wat het verschil is tussen proza en poëzie. De dichter Gerrit Krol heeft daarover eens gezegd: 'Poëzie is [...] literatuur waar de plaats van de woorden op het papier wordt bepaald door de schrijver, terwijl van proza de plaats van de woorden op het papier wordt bepaald door de zetter.' Dat is juist, en veel meer valt er vermoedelijk niet over te zeggen.

Er zijn wel verschillen aan te wijzen, maar die zijn nooit algemeen geldig. In poëzie is de kans op rijm groter dan in proza, bijvoorbeeld, maar een absolute voorwaarde is het niet. De kans dat een zin ritmisch lekker loopt, is in poëzie groter dan in proza, maar ook dat is geen absolute voorwaarde. Er zijn in poëzie heel wat hompelende dichtregels te vinden, terwijl men in proza heel wat bewust melodieuze verlopen-de zinnen kan aantreffen. Nog zo'n verondersteld verschil: in een gedicht zou de schrijver zich eerder op één gegeven of één inzicht concentreren dan in proza. Maar het omgekeerde komt ook voor: er zijn gedichten die van de hak op de tak springen, en heel wat prozaboeken die juist zijn opgehangen aan maar één gegeven. Voor zover je al van verschillen tussen proza en poëzie kunt spreken, dan toch eerder in de vorm van vage tendensen dan in de vorm van onwrikbare grenslijnen.

Bovendien hebben dichters in het heden en het verleden altijd grenzen overschreden, verwachtingen doorbroken en meer of minder officiële normen aan hun laars gelapt. Onder het mom van poëzie zijn dan ook de vreemdste teksten verschenen, variërend van figuurgedichten in de vorm van een paraplu of fluitketel tot sonnetten bestaande uit louter leestekens en van uitgeknipte krantenadvertenties tot zuiver proza. Sommige dichters spreken wel van 'teksten'. Ook zijn er 'prozagedichten'.

Het beste antwoord op de vraag naar het verschil tussen proza en poëzie lijkt mij dan ook dat de vraag er niet toe doet. Poëzie is overal te vinden, ook in proza.

K. Michel is een schrijver van teksten die je gerust notities, schetsen of proza zou kunnen noemen. Toch noemt men hem meestal een dichter, en zijn geschriften gedichten. Zijn gedicht 'Het magerebrugwonder' is een voorbeeld van een prozaïsch gedicht. Het is eenvoudig, verhalend, anekdotisch en goed te volgen. Het enige wat je moet weten is dat in de titel de naam van een brug zit opgesloten: de Magere Brug, te Amsterdam. Dat is een klassieke witte houten ophaalbrug, over de Amstel, die nog regelmatig open gaat om schepen door te laten. De wandelaars, fietsers en automobilisten moeten dan wachten – en dat is een ideale situatie voor het laten afdwalen van de gedachten (vergelijk ook het wachten voor een stoplicht of de lift, het stilstaan in de file of op de veerpont, het zitten in een bus of trein).

HET MAGEREBRUGWONDER

De eerste twee boten passeerden vlot
maar de derde was een diep geladen aak
die zo traag naderde dat (cadeau Karin
pasta, room, boontjes, loodgieter bellen)

Plotseling doemt de aak dichtbij op
en zie ik dat hij geheel gevuld is
met water dat in springerige golfjes
uit het donkere ruim over de boorden stroomt

Boven de wachtende mensen
is de moeheid van de werkdag uitgegroeid
tot een bijna zichtbare tros tekstballonnen

Verwikkeld in gedachten en beslommeringen
zien we niet dat uit de aak
al het water van de Amstel opwelt
Incognito drijft de bron van de rivier voorbij

uit: *Waterstudies*. Meulenhoff, Amsterdam, 1999

Het gedicht heeft een volkomen alledaagse aanleiding, en we zien de volkomen alledaagse werkelijkheid er ook snel in doordringen: in regel 3, waar het wachten zo lang duurt dat de zin niet meer wordt afge-maakt en de gedachten afdwalen naar andere belangrijke zaken zoals de boodschappen en lijstjes van dingen die niet vergeten moeten worden.

Pas in die wat afgedwaalde stemming wordt iets wonderlijks waargenomen, iets dat normaal gesproken niet waargenomen wordt, of door de gemiddelde wachtende aan het eind van een vermoeiende werkdag eenvoudigweg niet opgemerkt: het vreemde verschijnsel van een waterboot, een blijkbaar geheel met water gevulde aak, zo vol dat hij zelfs overloopt. En, nog vreemder: deze aak blijkt ook nog eens de bron van de Amstel te zijn.

Een bespreking van dit gedicht zou kunnen gaan over de vraag wat hier nu eigenlijk gebeurt. Er is een aanleiding in de werkelijkheid: Amsterdam, Amstel, Magere Brug, hoten. Zoek de plek op – op de kaart, of eventueel in werkelijkheid. Bemachtig eventueel een foto van de brug in kwestie. Waarom heet die brug eigenlijk Magere Brug? Ik geloof niet dat het er voor een goed begrip van het gedicht veel toe doet, maar je zou het simpelweg kunnen willen weten. Waar stroomt de Amstel precies? Heeft de Amstel eigenlijk een bron? Wat betekent ‘incognito’, in de laatste regel? Wat zijn tekstballonnen ook alweer, en hoe moet je je een tros van die ballonnen voorstellen?

Het zijn inleidende, omcirkelende, de tekst eventueel tot leven brengende vragen, die de opmaat zouden kunnen vormen tot een vraag als: maar is het nu ‘waar’ of ‘niet waar’ wat hier gebeurt? Gaat het over een wonder, of is het de werkelijkheid? Of, als dat niet te zeggen valt: waar gaat werkelijkheid hier over in verbeelding?

En: kan je je er iets bij voorstellen, bij deze stemming, bij dit verwijlen op de rand van denken en suf-fen, wachten en staren? Of bij de gedachte dat een dichter zich juist richt op dit soort ‘lege’, gedachte-loze momenten? Of bij het spel met zichtbare dingen, ‘bijna zichtbare’ tekstballonnen en onzichtbare fantasieën? Veel poëzie vindt haar inspiratie misschien niet eens zozeer in een gegeven uit de werkelijkheid, maar juist in de leegte.

Tot slot: is dit poëzie of proza? Kan je aangeven waarom?

★ **TIP**

Voeg interpunctie toe in het gedicht van K. Michel.

6

★ **TIP**

Schrijf de tekst van het gedicht uit in de vorm van een kort prozastukje. Levert dat veel verschil op?

★ **TIP**

Schrijf een verhaal waarin de hoofdpersoon uit ‘Het magerebrugwonder’ thuiskomt met zijn boodschappen (pasta, room, boontjes, cadeau) en aan zijn jarige vriendin Karin vertelt wat hij die dag bij de Magere Brug beleefd heeft.

★ **TIP**

De bundels van K. Michel bevatten nog veel meer voorbeelden van wat je prozaïsche poëzie zou kunnen noemen. Heel aardig in dit verband is het aan een bekend schoolboek ontleende gedicht ‘Indringend lezen volgens dr. Drop’ (in de bundel *Waterstudies*)

★ **TIP**

Ga op zoek naar proza in poëziebundels (geheimtips: Judith Herzberg, K. Schippers, Jan Hanlo, J. Bernlef, Willem van Toorn)

Nut en onnut van het rijm

Veel mensen denken dat rijm het wezen van de poëzie is. Maar minstens zo wezenlijk is het ontbreken van rijm. Een goed, lekker, knallend rijm kan alleen maar goed en lekker knallen als het door veel onrijm omringd is.

Evenzo: veel mensen denken dat het wezen van rijm de overeenkomst in klank tussen twee woorden is. Paard – baard. Maar even wezenlijk is het verschil tussen die twee woorden. ‘Paard’ rijmt niet op ‘baard’ vanwege de gelijke -aard-klank, maar vanwege het verschil tussen de ‘b’ en de ‘p’.

Dit mag een futiele of academische kwestie lijken, maar dat is het niet. Het wezen van poëzie en van rijm zit, net als bij metrum, maat en muziek, niet in de overeenkomst, maar in afwisseling en variatie. Eén heipaal levert geen muziek. Maar op het geluid van twee heipalen die niet helemaal tegelijk de grond in geslagen worden, kun je al bijna dansen. Niets zo teleurstellend als een rijmwoord dat niet met zijn pendant, maar met zichzelf wordt aangevuld, het zogenaamde rijkrijm: ‘Alles wat je ziet / in de Indesit!’ (gezongen reclamedeun voor Indesit-afwasmachines).

Het aardige van een geslaagd rijm is dat het bevrediging schenkt, plezier oplevert, een zekere vol-doening geeft en een gevoel van afgerondheid, net als een harmonisch slotakkoord in muziek. En er hangt ook iets spannends omheen, net als bij sport: of het zal lukken of niet. Een van de gevaarlijke kanten van het rijm is de rijm dwang: dat is de naam voor die gevallen van rijm waarin je duidelijk kunt zien of horen dat de dichter of zanger geen lekker rijm, alleen maar een stroef lopend rijm heeft kunnen vinden. Daar staat de rijmvondst tegenover: omdat de dichter nu eenmaal op zoek moest naar andere, rijmende woorden vond hij iets, of verzon hij iets, dat hij nooit gevonden zou hebben als hij niet door het rijm gedwongen was.

Aan het rijm valt denk ik heel goed het wezen van alle kunst en kunstplezier te demonstreren: afwisseling, variaties op een thema, spelen met verwachtingen. Geen rijm is niet leuk. Alleen maar rijm is saai. Daarom zijn er zoveel rijmschema’s en variaties op rijmschema’s. En daarom is het ook zo leuk om ermee te spelen: een patroon vormen, verwachtingen wekken, verwachtingen bevestigen of juist doorbreken.

Het is altijd mooi om te zien dat rijm, behalve een bevredigend, vrolijkstemmend of muzikaal effect, ook nog een inhoudelijke functie heeft. Hier volgt een voorbeeld. Het is een gedicht van Ed Leeflang, uit zijn bundel *Op Pennewips plek* waarin hij gedichten bij elkaar bracht die zich allemaal op school afspelen. Dit is een portret van een meisje uit een zogeheten achterstandswijk, gezien door de ogen van haar leraar:

Men stalde voor haar deur een autowrak
toen zij een kleuter was. Nu zij al
twee vaders verder is, wordt dat tenslotte
weggesleept.

Haar buurt leeft met zijn doodgetrapte fietsen,
aan palen vastgeketend, zal ze niet begraven.

Voor krantekwaad geboren zijn en geloven
dat stam plus t ook deel uitmaakt
van wetten die je zonder noodzaak
niet overtreedt, die combinatie gaat
het redelijke ver te boven. Vind ik.
Vind jij.

Zij niet. Zij is streng tien; de oogopslag
eist dat ik haar geen fout vergeef.

Elk smetteloos schriftblad spiegelt haar
plannen, haar eigen op volmaaktheid
ingestelde maatschappij.

En ze beschaamt me, zo onvoorspelbaar
loopt ze uit haar achtergronden, zo
vastbesloten en zo eigenzinnig vrij.

uit: *Op Pennewips plek*. De Arbeiderspers, Amsterdam, 1982

Het is een tamelijk prozaïsch gedicht. Het rijmt niet echt, er is geen vaste regellengte en de strofen zijn ook niet even lang.

Hoe oud is het meisje dat hier geportretteerd wordt?

Hoe lang gaat een vader mee als we weten dat het meisje op haar tiende 'al twee vaders verder' is?

Van wie zou dat autowrak zijn in regel 1? En van wie zijn die fietsen? Ze worden hier voorgesteld als gemartelden, aan een martelpaal, die na doodgetrapt te zijn maar gewoon zijn achtergelaten. De buurt zal ze niet begraven. Is dat allemaal niet wat al te zwaar van beeldspraak, voor een paar roestige fietsen? Wat moet je je eigenlijk voorstellen bij het begraven van fietsen? Waarom zou de dichter zo'n zware beeldspraak gekozen hebben?

Verzin de woordenboekomschrijving van het door Leeftang verzonnen woord 'krantekwaad'.

De dichter is onder de indruk van dit meisje, dat zich zo doelbewust aan haar achtergronden poogt te ontworstelen. 'Achter-gronden', in de voorlaatste regel, is vast niet zonder reden gebruikt: toespeling op haar letterlijke achter-gronden (achter-buurt, achter-standswijk), toespeling op het in het gedicht naar voren lopen, naar voren komen, zich in de slotregels op de voor-grond presenteren van het meisje.

Aardig is ook de tegenstelling tussen haar eigen rommelige buurt waarin het maatschappelijk nog niet zo goed gaat en 'haar eigen op volmaaktheid ingestelde maatschappij', tussen 'krantekwaad' en 'smetteloos schriftblad'.

Het is mooi om te zien hoe de dichter zijn stijl in de loop van het gedicht langzaam aan de strenge eisen van het meisje aanpast, en hoe dus als het ware de rollen worden omgekeerd: het meisje is streng, de dichter-meester is juist toegankelijk. Van een vrij, rommelig, pratend gedicht gaat het over in een net gedicht met strofen, een veel regelmatigere regellengte en aan het slot zelfs rijm. Tel maar eens het aantal lettergrepen per regel. Lees het slot maar eens hardop en hoor het metrum. Kijk maar eens naar het rijmschema.

De vorm valt hier even samen met de inhoud, en dat is altijd mooi om te zien. In het rijmende slotwoord 'vrij' is de tweespalt van dit gedicht mooi gevangen: het meisje maakt zich juist door discipline vrij; de aldus veroverde vrijheid wordt bezegeld met een door het rijm afgedwongen woord.

Kennen wij zo'n meisje – of een vergelijkbare jongen? Is het een cliché-gedicht? Is het een gedateerd gedicht? Is het overtuigend? Is het mooi? Is de leraar die de dichter schetst sympathiek – of irritant, omdat hij als leraar geraakt wordt door een meisje dat toevallig goed haar best doet en toevallig goed kan meekomen?

★ TIP

Een simpele manier om het effect en het plezier van rijm te voelen is het (al dan niet klassikaal) zingen van een lied, bij voorkeur een algemeen bekend lied, waarbij een of meer aangewezenen op het beslissende moment het juiste rijmwoord moeten opzeggen, dan wel raden. Bijvoorbeeld een klassiek levenslied: 'Huilen is voor jou te laat' van Corry en de Rekels:

Huilen is voor jou te laat
ik kom niet meer
Wacht maar niet op mij
het is de laatste (keer)

Dat je mij bedrogen hebt
het is te laat
Want mijn liefde voor jou
dat is nu toch enkel ... (haat)

Het is een aanstekelijk spel dat ook met andere liedjes kan worden gespeeld en dat afgewisseld kan worden door het laten horen van het lied op CD. Als het goed gaat zit er een zeker wedstrijd-element in: alle rijmwoorden foutloos kunnen opzeggen, het hele lied zonder haperen kunnen zeggen, het hele lied zonder fout kunnen zingen, inclusief die ene tekstloze tussenstrofe, enzovoort.

Hetzelfde gezelschapsspel kan met gedichten worden gespeeld. Met meer of minder bekende kindergedichten bijvoorbeeld, al dan niet al eens op muziek gezet, zoals op de cd *Van rijm tot rap* (uitgave CPNB) of met meer of minder bekende gedichten voor alle leeftijden, bij voorbeeld te vinden in de bloemlezing *Domweg gelukkig, in de Dapperstraat* (Bert Bakker).

★ TIP

Geef een aantal beroemde dichtregels en laat de klas zelf het rijmwoord aanvullen. Bijvoorbeeld:

Een nieuwe lente en een nieuw geluid,
Ik wil dat dit lied klinkt als het... (gefluit),
Dat ik vaak hoorde voor een zomernacht
In een oud stadje, langs de... (watergracht).

★ TIP

Maak een top-tien van de mooiste rijmwoordparen, te kiezen uit een voorhanden zijnde bloemlezing.

★ TIP

Maak een top-tien van de lelijkste rijmwoordparen, te kiezen uit een voorhanden zijnde bloemlezing.

★ TIP

Altijd leuk: een limerick maken, bijvoorbeeld op een blind in de atlas te prikken plaatsnaam.

Een 'limerick' is een geestig versje met twee rijmklanken, volgens het schema AABBA. Aan het eind van de eerste regel staat vaak een (plaats)naam. Dit is een bekende, van de verder niet zo bekende dichter Alex van der Heide:

Er was eens een kaasboer in Gouda.
Die zat om de tafel z'n vrouw na,
Maar zij riep heel lief:
'Alles is relatief:
Als ik iets harder loop, zit ik jou na!'

★ TIP

Jaap Bakker, *Rijmhandboek. Praktische gids voor het schrijven van gedichten en liedjes* (Bert Bakker). Erg leuk boek, met allerlei voorbeelden, ook erg geschikt voor het onderwijs.

★ TIP

Jaap Bakker, *Nederlands Rijmwoordenboek* (Bert Bakker). Leuk boek om in de klas te laten zien en om te gebruiken voor rijmzoekspelletjes.

Het wonder van de klank

Er zijn veel manieren om poëzie te beschrijven. Poëzie bevindt zich bijvoorbeeld in de buurt van de beeldende kunst – gelet op het afbeeldende, beschrijvende karakter van veel poëzie, of gelet op de dichtelijke neiging tot portrettering of de dichtelijke liefde voor het ‘schilderen met woorden’. Poëzie bevindt zich in de buurt van de religie – zie het heilig ontzag voor de duistere, hermetische, woorddronken dichter. Poëzie bevindt zich in de buurt van de preek – let op de vele dichters met een moraal, een belerende toon, een boodschap. Poëzie bevindt zich in de buurt van de filosofie – let op de waarheden en de wijsheden waar veel gedichten op uitdraaien.

Van oudsher bevindt poëzie zich het dichtst in de buurt van muziek, klank, herhaling, het lekker betekenisloos zingen, of lallen, op een lekker betekenisloos wijsje. Ergens, ooit, in de geschiedenis van de mens en in de geschiedenis van de afzonderlijke talen, moeten klanken woorden zijn geworden, of, anders gezegd, moet klank betekenis hebben gekregen. Bijna iedereen kent dat uit de eigen kinderjaren, toen zich hetzelfde wonderlijke verschijnsel voordeed. Deze overgangsfase, en de bijbehorende kinderlijke sensatie, kan in veel poëzie herbeleefd worden.

Het verschijnsel kan gemakkelijk aan allerlei kinderliedjes gedemonstreerd worden. Vooral diergeluiden en diernamen lenen zich hier goed voor. Vaak is een dier genoemd naar het geluid dat het voortbrengt: kieviet, wulp, grutto, tiftjaf en de roepieroepievogel van Toon Hermans (zo genoemd omdat hij op de gekste momenten ‘roepie-roepie’ riep). De ‘klank’ zit dan nog heel dicht bij ‘de betekenis’, als je dat zo kunt zeggen. Het is een kinderlijke sensatie die in de vorige (twintigste) eeuw door allerlei revolutionaire dichtersbewegingen herontdekt is. Neem bijvoorbeeld ‘Oote’, van de dichter Jan Hanlo, een klankgedicht waarin heel mooi te zien en aan te wijzen is hoe de grens tussen klank en betekenis wordt afgetast. Van regels als

Oe oe oe
Oe oe oe oe oe

en

Eh eh euh euh euh

kunnen we nog zeggen dat ze klanken bevatten, maar hoe zit dat in de volgende reeks:

Da da demband
Demband demband dembrand dembrandt
Dembrandt Dembrandt Dembrandt

Voor de klank is er geen verschil tussen ‘dembrand’ en ‘dembrandt’, en ook niet tussen ‘dembrandt’ en ‘Dembrandt’. Hier gaat het gedicht dus de kant van de betekenis op, in dit geval de eigennaam Rembrandt, met -dt aan het eind en een hoofdletter aan het begin, maar die eigennaam wordt net niet bereikt, op één letter na. Waar het om gaat is dat op zulke plaatsen heel aanschouwelijk de overgang tussen klank en betekenis aangewezen kan worden, – een overgang die in bijna alle poëzie van wezenlijk belang is.

Een van de bekendere klankgedichten uit de Nederlandstalige poëzie is ‘Vera Janacopoulos’ van Jan Engelman:

VERA JANACOPOULOS

Cantilene

Ambrosia, wat vloeit mij aan?
uw schedelveld is koeler maan
en alle appels blozen

de klankgazelle die ik vond
hoe zoete zoele kindermond
van zeeschuim en van rozen

o muze in het morgenlicht
o minnares en slank gedicht
er is een god verscholen

violen vlagen op het mos
elysium, de vlinders los
en duizendjarig dolen

uit: *Verzamelde gedichten*. Querido, Amsterdam, 1972

12

Het is een beroemd gedicht, met enkele beroemde regels en beelden, maar waar gaat het over? Vrijwel iedereen vindt het mooi, maar waarom eigenlijk? Het is niet zo moeilijk om er her en der wat 'mooie woorden' in aan te wijzen: ambrosia, blozende appels, gazelle, zeeschuim, rozen, minnares, vlinders en violen. Maar kunnen woorden wel 'mooi' zijn? En wat intussen te doen met enkele minder mooie woorden die hier ook wel degelijk te vinden zijn, zoals dat schedelveld al meteen in de tweede regel, en die koele maan, en het ook nog niet zo opbeurende duizendjarig dolen aan het eind?

En: kunnen klanken mooi of lelijk zijn? Is het effect van dit wonderlijke gedicht misschien gebaseerd op een bijzonder of mooi of misschien wel bijzonder mooi klankeffect?

Of zou de werking eerder schuilen in de 'mooie' begrippen waar de klanken en de woorden hier naar verwijzen? In het oproepen van allerlei suggesties, zoals in de reclame? Iets van muziek, en iets goddelijks, of godinnerigs ('Ambrosia'), en iets paradijselijks (appels) en gezonds (blozen), enzovoort: een hele reeks 'prettige' associaties, zoals ook bij het aanprijzen van een parfum of deodorant gebruikt worden?

Is het nog leuk, of aardig, of nuttig om te weten dat Vera Janacopoulos de naam was van een zangeres? En dat Jan Engelman zijn gedicht schreef na een concert van haar bezocht te hebben?

Laatste vraag: wat zou iemand die geen Nederlands verstaat, 'horen' of 'voelen' als hij de tekst zou horen?

★ TIP

Misschien is het aardig een gedicht als ‘Oote’ te vergelijken met de ‘Berensonate’ van Mezzo Macho (te vinden op de CD *Van rijm tot rap*. Uitgave CPNB). Daar zien, of liever: horen, we het bekende, en maar al te begrijpelijke kinderlied “K zag twee beren”, dat op het gebied van de woordkeus, de zinsvolgorde en de betekenis geen enkel probleem geeft, uit elkaar vallen, letterlijk verklankt worden. Betekenis wordt klank, een normale zin wordt een verzameling losse klanken:

BERENSONATE

Xa twibi
 xa twibi, twibi twibi, xa twibi
 xa twibi, twibi twibi twibi, xa twibi
 oeh, smedi
 xa twibi, twibi twibi, smedi
 xa twibi, bdoo? xa twibi, smedi
 xa twibidi, smedi, xa twibidi
 oeh – ch, ch, ch

xa twibidi, bdoodje bdoodje bdoodje
 xa twibidi bdoodje smedi, smedi
 bdoodje smedi, bdoodje smedi
 bdoobedo, beddddddede dadededt dt dt
 smedi, bdoo bdoo?
 smedi
 xa twibidi, xa twibidi, xa twibidi, xa twibidi
 xa twibidi bdoodje smedi

(...)

★ TIP

In popmuziek doet de betekenis er nauwelijks toe. Hele massa’s zingen de gekste liedjes mee, zonder te weten waar ‘de tekst’ over gaat. Popartiesten kunnen zelf ook zelden iets zinnigs meedelen over hun teksten. Analyseer maar eens de tekst van het lied dat in januari 2001 op de eerste plaats in de hitparade staat, of het nu Nederlands, Engels of een andere taal is.

Heel anders is dat bij rappers, voor wie de tekst er juist heel erg toe doet. Vergelijk maar eens de tekst van een rap-nummer (al dan niet Nederlands) met de tekst van een gemiddeld popliedje (al dan niet Nederlandstalig).

★ TIP

Grote hits, mooie meezingers, maar waar gaan ze over? Wat zingt Marco Borsato precies in 'Dromen zijn bedrog', en wat bedoelt hij er eigenlijk mee? Dezelfde vraag voor bijvoorbeeld 'Niet of nooit geweest' van Acda en De Munnik. Zie voor veel materiaal de twee bloemlezingen van Vic van de Reijt: *Toen wij van Rotterdam vertrokken. Nederlandse liederen uit de twintigste eeuw* (Bert Bakker) en *Ik ben blij dat ik je niet vergeten ben. Nieuwe Nederlandse liedjes uit de twintigste eeuw* (Bert Bakker). Zie en beluister ook: Vic van de Reijts *Top 100 van Nederlandstalige singles*, met de liedteksten, en een CD met twintig nummers uit die top-100 (Nijgh & Van Ditmar).

De taal van de dichter

Poëzie is gemaakt van taal, hoe je het ook wendt of keert. Daar moet een dichter het mee doen: met letters, met taal, met woorden. Achter, naast, door of onder elkaar. In rijtjes, of in volzinnen, met of zonder rijm, volgens de regels van de grammatica of niet. En daarbij zal een dichter zich in zijn achterhoofd altijd gebonden weten aan de woorden en de regels en de gewoonten van zijn eigen taal – ook als hij zijn best doet om nu eens goed van die regels en gewoonten af te wijken.

Er zijn heel wat talen op de wereld, en bijna evenveel talen waarin gedicht wordt. En in en om een officiële taal als het Nederlands zijn er weer allerlei, meer of minder officiële, verwante talen, zoals het Fries, het Afrikaans, het Limburgs, het Drents, en allerlei vroegere vormen van het Nederlands, zoals het Middelnederlands, het zeventiende-eeuwse Nederlands en het laat negentiende-eeuwse Nederlands. En dan is het ook nog eens zo dat binnen het Nederlands van nu elke dichter zijn eigen taal, of taaltje spreekt. Een gedicht van Dichter des Vaderlands Gerrit Komrij bijvoorbeeld, kan niet verward worden met een gedicht van Rutger Kopland, en omgekeerd.

Intussen zijn er bij al die verschillen ook weer allerlei onverwachte overeenkomsten. Iedere dichter mag dan zijn eigen taal spreken, er zijn door allerlei tijden en talen heen ook overal wel weer taalgewoonten. De jonge dichter Menno Wigman heeft soms wel wat weg van de Franse dichter Baudelaire, een dichter van ruim een eeuw geleden, en ook nog eens uit een andere taal. Ilya Leonard Pfeijffer, eveneens een jonge dichter, lijkt soms wel wat op Lucebert, een dichter van een halve eeuw geleden.

Er is geen betere manier om een taal te leren kennen dan door een gedicht te gaan vertalen – van een vreemde taal in het Nederlands of van het Nederlands in een andere taal. Het aardige van het maken en bespreken van poëzievertalingen is dat het altijd om aanwijsbare en opzoekbare zaken gaat: zinsontleding, woorden, woordbetekenissen, mogelijke betekenissen van zinnen en verschillen tussen talen. En al vertalende kan en moet er opgemerkt al heel wat geïnterpreteerd worden.

Een taal die veel op het Nederlands lijkt, maar vaak ook weer niet, is het Afrikaans, de taal die in Zuid-Afrika wordt gesproken, regelrecht afgeleid van het Nederlands dat daar ooit, in de zeventiende eeuw, door Nederlandse kolonisten werd geïmporteerd. Het lijkt moeilijker dan het is. Hardop lezen wil nog wel eens helpen. Hier volgt een gedicht van Elisabeth Eybers, over haar 'jong seun', haar jonge zoon:

JONG SEUN

Why were we crucified into sex?
Why were we not left rounded off,
and finished in ourselves?

D.H. Lawrence

Die seun klim druipend uit die bad,
sy hele lyf is gaaf en glad

en heel tot in die holte van
sy nael waaroor 'n seepbel span.

Strak ledemate, ribbekas
hoekig en hard soos 'n kuras,

handdoek in hand staan hy bereid,
gerig en toegerus tot stryd.

Tog, onvolkome afgerond,
hoe sal die lewe hom nog wond:

in sy Achilleskern vind
hy geen beskutting – man of kind:

geheg aan die benede buik
waar blink haarrankies reeds ontluik,

deuraar, teer soos 'n ooglid, sag
soos murg, hang weerloos die geslag.

uit: *Versamelde gedichte*. Querido, Van Oorschot, Amsterdam, 1995

Het is aardig om eerst maar eens door de tekst te wandelen, en hardop lezend te proberen te achterhalen wat er staat. ‘Nael’ is navel. ‘Waaroor’: waarover. ‘Gerig’: gericht. ‘Die lewe’: het leven. ‘Hom’: hem. ‘Geheg’: gehecht. ‘Blink’: blinkend? blond? ‘Haarrankies’: haarsprietjes? ‘Deuraar’: dooraderd. ‘Soos’: zoals. ‘Sag’: zacht. ‘Murg’: merg. ‘Die geslag’: het geslacht. ‘Kuras’: deel van een harnas.

Vervolgens zouden we eens kunnen kijken hoe het gedicht in elkaar zit. Van de buitenkant: al die strofen van twee rijmende regels. En van de binnenkant: de tweespalt tussen ‘heelheid’ en ‘verwonding’ om het maar zo te noemen. Tussen die twee kanten schommelt het gedicht steeds heen en weer. Gaaf, glad, heel, seepbel, afgerond, beskutting. En daartegenover: onvolkome, wond, Achilleskern, geen beskutting, teer, sag, weerloos. Vergelijk ook de tegenstelling tussen de strakke ledematen en de hoekige ribbenkast – en zijn tere, zachte, weerloze geslacht. En de tegenstelling tussen ‘kind’ en ‘man’.

Er staat hem nog veel strijd en verwonding te wachten, zo vreest de moeder. Zouden die wonden door seks worden toegebracht, of door het leven in het algemeen? Is dit een gedicht over seks en/of sekse (zoals het motto lijkt te suggereren) of is het toch wat algemener van strekking, en gaat het bijvoorbeeld over zoets als het verlies van onschuld? En is dat verlies altijd onvermijdelijk?

Het Afrikaans lijkt moeilijker dan het is. Maar het vertalen van een Afrikaans gedicht zou juist wel weer eens gemakkelijker kunnen lijken dan het is. Het zal nog niet meevallen om een mooie, rijmende, met het originele metrum overeenstemmende, en ook nog eens goed lopende vertaling van dit gedicht ‘Jong seun’ te maken, even overrompelend als in de oorspronkelijke taal.

★ TIP

Het is ook altijd aardig om twee (of meer) vertalingen van een en hetzelfde gedicht met elkaar te vergelijken. Zelfde bron, maar volkomen verschillende uitwerking. Vergelijk bijvoorbeeld enkele vertalingen van een gedicht van Sapfo, Grieks dichteres, uit ongeveer 600 voor Christus. Ook van ‘grote’ dichters als Shakespeare, Baudelaire, Rilke, Dante en Brodsky bestaan verschillende vertalingen in het Nederlands. Vergelijk er enkele met elkaar.

★ TIP

Probeer ook eens een Fries gedicht te vertalen. Zie de tweetalige bloemlezing *Spiegel van de Friese poëzie. Van de zeventiende eeuw tot heden*. (Meulenhoff)

★ TIP

Kies een mooi gedicht uit *De Afrikaanse poëzie in duizend en enige gedichten* om te vertalen. Samenstelling Gerrit Komrij. (Bert Bakker)

★ TIP

Zoek in *De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw in 1000 en enige gedichten* (Bert Bakker), de dikke bloemlezing van Gerrit Komrij, tien woorden die niet in het woordenboek staan – en probeer ze van een adequate woordenboekomschrijving te voorzien.

★ TIP

Probeer ook eens een eenvoudig Engels gedicht te vertalen. Bijvoorbeeld een gedicht uit de bundel *Laura's Poems* van de Nieuwzeelandse dichteres Laura Ranger, die al schreef toen ze zes was. Alle vertalingen in de klas met elkaar vergelijken, bijvoorbeeld. Het Engels is misschien niet zo moeilijk, maar in een vertaling moet de regelverdeling en de regellengte wel ongeveer gelijk zijn aan het origineel, en het gedicht moet ook nog rijmen. Ter vergelijking kan de Nederlandse vertaling van Guus Middag en Gerrie Bruil gebruikt worden in *Laura's gedichten* [De Bezige Bij].

NATHAN

Nathan at my school
thinks he is
extremely cool.
He dances the be-bop
in the class,
and plays the fool

Mrs Herman
has hands on hips
and tight fish lips.
She turns
and looks stern.
She makes an announcement
'Nathan does not listen,
so he will not learn'.

uit: *Laura's Poems*. 1995

De krant en het gedicht

Wie een mededeling wil doen, opent het raam, pakt de telefoon, verzendt een e-mail of schrijft een brief. Wie een boodschap heeft, stuurt een ingezonden brief naar een krant, of belt een actualiteitenrubriek, of de een of andere politicus. Wie vindt dat alles anders moet, beklimt de kansel, of de barricaden, of gaat met een spandoek de straat op. Poëzie is voor al die dingen niet zo geschikt. Het publiek is niet groot, en de vorm is lastig. Poëzie zou je wel kunnen omschrijven als een vorm van taalgebruik die de aandacht meer dan gemiddeld op zichzelf vestigt, op hoe het gezegd wordt, en niet zozeer op wat er wordt gezegd.

Meer vorm dan inhoud, zou je kunnen zeggen – al is dat, als je er over nadenkt, toch ook maar weer de halve waarheid, want juist door die ingewikkelde omweg van de vorm kan een inhoud soms veel beter worden overgedragen. Het gaat een dichter zelden om de heldere mededeling alleen, maar intussen is het meestal ook weer niet zo dat hij alleen maar wat betekenisloze klankspelletjes zit te spelen. Dit is een ingewikkelde kwestie, maar het is wel de kwestie waar het in poëzie altijd weer om draait, om de spanning tussen ‘vorm’ en ‘inhoud’. Die wisselt per dichter, en meestal ook nog eens per gedicht.

Naast de poëzie op het witte papier, in een fraaie bundel, alleen gelezen op Gedichtendag, is er de poëzie die er altijd is, op alle dagen van het jaar, en overal te vinden: in reclamespotjes, in strips, in het stadion, op radio en TV en in de bioscoop, op straat en in het park, in het bos en aan het strand – en trouwens ook heel vaak in de krant. ‘Fransen dansen dankzij Zidane’ stond er op de sportpagina toen het voetbalelftal van Frankrijk weer eens gewonnen had. Die kop is een dichtregel, perfect van ritme, rijm en klank. (Zoals alleen de naam van de Franse voetballer al een gedicht is: Zinedine Zidane. Vergelijk dat eens met Jan Vennegoor of Hesselink.)

Soms tref je ook kant en klare gedichten in de krant aan, bijvoorbeeld van de Dichter des Vaderlands, en vaak hebben die ook een krantenbericht of een actuele kwestie tot onderwerp. Dichter des Vaderlands is Gerrit Komrij, gekozen op de eerste Landelijke Gedichtendag, 27 januari 2000. Hij schreef vorig jaar, na de vuurwerkramp in Enschede half mei, een sonnet. Het stond op 2 juni in *NRC Handelsblad*:

LEEGTE NA DE RAMP

Aardbeving, bankroof, bliksem, watersnood:
In een seconde is de schrik geboren.
Er kan onaangediend een trein ontsporen
Of een verdwaalde kogel blijkt je dood.

Dan rest een graf. Of bloed droogt in de goot.
Gedwee belooft een dader beterschap.
Er overleeft een blinde, een hinkepoet.
Ze lachen bitter. – Soms is er een klap,

Dan rest er niets dan echo en ellende.
Waar iemand stond zie je de kraters roken.
Naar daders kan alleen worden gegist.

Spoorloos zijn zomaar lijf en lach. Je mist
Heel erg de mensen die je niet eens kende,
Alsof er in je ziel is ingebroken.

Is dit nu een mooi, of een goed gedicht? Ook oordelen over gedichten kun je in de krant lezen. Deze brief stond in *NRC Handelsblad*:

‘Wat een gedenkwaardig sonnet heeft de Dichter des Vaderlands met “Leegte na de ramp” geschreven. De inzet van de volta met name is werkelijk subliem. [“Soms is er een klap, / Dan rest er niets dan echo en ellende.”] Hulde aan de Dichter des Vaderlands, Gerrit Komrij.’

Of niet? Ook afwijzende oordelen over gedichten kun je in de krant lezen:

‘Wat zullen we nou krijgen? Onze eerste Dichter des Vaderlands weet niet hoe hij een sonnet moet schrijven. [...] Goed, het gedicht telt veertien regels en alla, er zit enig ritme in het rijm, maar het metrum struikelt hinderlijk naarmate het sonnet vordert. Stagebegeleiders aan onze Scholen voor de Journalistiek moeten zich vaak met een beitel ontdoen van het ellendige bijwoordje ‘er’ in de oefenstukken der studenten, maar Komrij durft het woordje in een sonnet – poëzie dus! – vijfmaal op te voeren, soms overduidelijk ter correctie van het ritme: ‘Dan rest er niets dan echo en ellende. Nog erger: ‘Je mist heel erg de mensen die je niet eens kende’ – wat een vreselijke zin met dat ‘heel erg’! Als de dichter nou eens ‘intens’ had geprobeerd, dan had hij een leuk binnenrijm gekregen en een betere cadans. De potsierlijke regel: ‘Of een verdwaalde kogel blijkt je dood’ zou op een bijeenkomst van amateur-sonnettenbakkers te Zeist-West op hoongelach getrakteerd worden. En dat het sonnet een volta, een wending ontbeert, zal wel modern zijn, maar een aardige pointe zou het gedicht inhoudelijk mischien nog gered hebben.

Nu is Komrij’s sonnet helaas krakkemikkige rijmelarij, die bleek afsteekt tegen het gedicht dat Willem Wilmink maakte ter gelegenheid van de ramp in Enschede. [...]

De vraag is nu welke ingezondenbrievenschrijver gelijk heeft. Vinden wij het sonnet van Komrij ook ‘krakkemikkige rijmelarij’? Zit er inderdaad ‘enig ritme in het rijm’, ook al weten we niet precies wat daarmee bedoeld kan zijn? Is het woord ‘er’ hier hinderlijk vaak aanwezig? Zouden stilistische regels voor het proza ook moeten gelden voor poëzie? Zouden dichters gemeten moeten worden naar de eisen die aan de School voor Journalistiek kennelijk aan krantenstukken worden gesteld? Vinden we ‘intens’ in plaats van ‘heel erg’, in de voorlaatste regel, een verbetering: ‘Je mist / intens de mensen die je niet eens kende’? Is het gedicht van Komrij inderdaad zo pointeloos als in de tweede brief wordt gesuggereerd? Er valt iets voor te zeggen om het element ‘inbraak’ in de slotregel verrassend te vinden – een mooie echo op de reeks ‘aardbeving, bankroof, bliksem, watersnood’ in de eerste regel. En er valt ook wel iets voor te zeggen om het beeld van de stille inbraak in de ziel een treffend beeld te vinden voor het vreemde gevoel dat hier beschreven wordt: mensen kwijtgeraakt te zijn van wie je om zo te zeggen niet eens wist dat je ze kende.

Ook het genoemde gedicht van Willem Wilmink was in de krant te vinden. Het dagblad *Trouw* drukte het af, op 20 mei 2000:

ENSCHEDA HUILT

Een buurt, die wel veel zorgen had,
maar die ook vol verhalen zat,
vol humor en gezelligheid,
die buurt zijn we voor eeuwig kwijt.

Daar waar het vol van kinderen was,
verschillend van geloof en ras,
maar in hun spel gelijkgezind -
loopt nu geen enkel kind.

In de oorlog stond de stad in brand
op Pathmos, Zwik en Hoogeland:
meer dan een halve eeuw nadien
kun je daarvan nog sporen zien.

Nu is, in de heerlijke maand mei,
bij vogelzang, zo vrij en blij,
de stad opnieuw iets aangedaan
dat nooit en nooit voorbij zal gaan.

22

Arm Enschede, verberg je in
de armen van je koningin
en huil, want daar is reden voor
en huil dan maar aan één stuk door.

Is dit gedicht beter dan dat van Komrij? Hoe vaak komt het woord 'er' er in voor? Zit hier ook 'ritme in het rijm', al weten we misschien nog steeds niet goed wat daarmee bedoeld wordt? Struikelt het metrum hinderlijk, of loopt het lekker? Zou je, als je kwaad wilt, deze dichter ook niet heel gemakkelijk van 'krakke-mikkige rijmelarij' kunnen beschuldigen? Heeft het gedicht van Wilmink wel een pointe? Zou het gedicht van Wilmink ook naar aanleiding van een andere ramp geschreven kunnen zijn? En dat van Komrij?

Waarschijnlijk zal blijken dat het nog niet zo eenvoudig is deze vragen te beantwoorden. Waarna het tijd is voor de slotvraag: welke van de twee gedichten ontroert je het meest? En vermoedelijk zal ook die vraag niet gemakkelijk te beantwoorden zijn.

★ **TIP**

Zoek een rijm in een krantenkop, een reclamespot (Heerlijk Helder Heineken), een affiche, een opschrift. Of zoek in een krant twee rijmende koppen. En zoek tegelijk in een poëziebloemlezing een gedicht waarin een merknaam voorkomt – of een straatnaam.

★ **TIP**

Kijk eens in de krant (bijvoorbeeld op Gedichtendag) of je gedichten vindt.

★ **TIP**

In rouwadvertenties worden vaak gedichten geciteerd. Verzamel alle rouwpoëzie die je in een week in de krant aantreft. Welk gedicht ontroerde je het meest?

★ **TIP**

Soms wordt ook een geboorteaankondiging van een gedicht of gedichtregel voorzien. Heb je er onlangs een gezien, toevallig, in de krant of elders? Zo niet, zoek dan zelf in een poëziebloemlezing naar een gedicht dat je toepasselijk zou vinden voor de aankondiging van een geboorte.

Wat nog meer te doen met poëzie

★ TIP

In Rotterdam rijden vuilniswagens rond met dichtregels op de zijkant. In de winkels zijn kussenslopen te koop met daarop gedichten of dichtregels. Ook zijn er, in Zuid-Afrika, tafelkleden in de handel waarop poëzie is gedrukt. En op het Nederlandse briefje van tien gulden staat een gedicht van Arie van den Berg. De laatste tijd zie je op steeds meer vreemde plaatsen en gebruiksvoorwerpen poëzie opduiken. Bedenk zelf een plaats of een ding waarop je een gedicht of een regel zou kunnen plaatsen. Zoek vervolgens dichtregels die daarbij passen.

★ TIP

Poëzie vind je ook veel op internet. Via Kennisnet is bijvoorbeeld de poëziesite *Dichter in het web* van Poetry International op te zoeken. *Dichter in het web* is bedoeld om via een interactief programma de kennis van leerlingen over gedichten te vergroten, en daarmee ook het plezier in het lezen ervan. De website geeft informatie over vorm en inhoud, en over historische en biografische achtergronden van specifieke gedichten. *Dichter in het web* is van start gegaan met vijf gedichten: Huub Beurskens' 'Krullen in de avondlucht', Herman Gorters 'In de zwarte nacht is een mensch aangetreden', K. Michels 'Vers twee', Martinus Nijhoffs 'Impasse' en Paul van Ostaïjens 'Mobile'. Elk jaar wordt deze site met nieuwe gedichten aangevuld.

Dichter in het web is speciaal bedoeld voor leerlingen in het voortgezet onderwijs. Voor docenten is een handleiding bijgevoegd voor het gebruik van het programma. Webadres: <http://dichterinhelweb.kennisnet.nl>.

★ TIP

In Amerika wordt veel gespeeld met *Magnetic Poetry Kits*, doosjes met magneetjes waarop 'poëtische woorden' staan gedrukt. Met deze magneetjes kun je op de koelkast of op een andere stalen achtergrond zelf gedichten maken. De *Magnetic Poetry Kits* zijn in Nederland verkrijgbaar bij *the American Bookstore*. Er zijn doosjes met Engelse woorden, maar het spel kan ook worden nagemaakt met zelfbedachte, Nederlandse woorden.

★ TIP

Veel gedichten laten zich heel goed illustreren – of een beeld of een regel eruit kan getekend worden. Eventueel kan hiervoor samenwerking met de tekenleraar gezocht worden.

★ TIP

Het is aardig om met de klas een eigen bloemlezing samen te stellen. Deel veel dichtbundels en bloemlezingen uit en laat iedereen een of twee gedichten kiezen. Die worden gefotokopieerd en gebundeld waardoor een eigen bloemlezing van de klas ontstaat die in volgende lessen gebruikt kan worden. Als er in de klas kinderen met verschillende achtergronden zitten, is het misschien aardig om elk kind een, al dan niet vertaald, gedicht uit zijn eigen taalgebied te laten uitzoeken.

★ TIP

Het is altijd bijzonder om dichters hun eigen gedichten te horen voorlezen. Querido heeft verschillende cassettebandjes uitgebracht waarop dichters zichzelf lezen en bij de Harmonie verschijnen regelmatig cd's waarop dichters voorlezen. Lucebert is bijvoorbeeld een dichter die heel meeslepend leest.

★ TIP

Bespreek in de klas hoe een gedicht eigenlijk voorgelezen moet worden (misschien ook aan de hand van stemmen van dichters), wat ouderwets klinkt, wat mooi. Laat gedichten op verschillende manieren voorlezen: kortaf, gevoelig, stotterend, met de nadruk op de versregel of juist alsof het proza is et cetera. Een moderne manier van poëzie voordragen is de Poetry Slam, waarbij wordt gestreden om de beste voordracht. Zo'n slam is goed te organiseren met de klas of met de school: een aantal leerlingen draagt een gedicht voor en de rest van de klas, het publiek, mag bepalen wie de beste voordracht heeft. Tijdens het Poetry Internationaal Festival wordt jaarlijks een slam voor scholen georganiseerd.

★ TIP

Het is mogelijk om via de Stichting Schrijvers School Samenleving een dichter uit te nodigen die komt voorlezen en die ook iets kan vertellen over wat gedichten schrijven eigenlijk is.

Ter voorbereiding op zo'n dichtersbezoek kan met de klas het werk van een dichter gelezen worden. Mogelijk kan een gedicht van één van de dichters uit deze lesbrieven daartoe een aanzet geven.

★ TIP

Er zijn veel gedichten over school geschreven, zie bijvoorbeeld *Nog één keer door die hoge gang. De honderd mooiste schoolgedichten uit de Nederlandse literatuur* (Bert Bakker). Bij de Stichting Kinderen en Poëzie verscheen *Van kroontjespen tot toetsenbord*, een themasupplement bij hun lesbrieven.

Kies een aantal schoolgedichten uit en neem die als uitgangspunt van een gesprek over school en les. School is ook een leuk onderwerp om leerlingen zelf een gedicht over te laten schrijven.

★ TIP

Via Stichting Plint zijn ansichtkaarten met gedichten voorzien van een illustratie te bestellen. Ook geeft Plint affiches uit om op te hangen in de klas.

Colofon

Deze lesbrief is een uitgave van de Stichting Poetry International, ter gelegenheid van de tweede Landelijke Gedichtendag op donderdag 25 januari 2001.

Tekst: Guus Middag

Redactie: Stichting Poetry International

Vormgeving: Steven Boland

Druk: Grafeno, Rotterdam

VSB FONDS

drukkerij **Graféno** bv

De lesbrief werd mogelijk gemaakt dankzij het VSB Fonds en drukkerij Grafeno.

De tweede Landelijke Gedichtendag is mogelijk gemaakt dankzij het Ministerie van OCenW, Stichting Lezen, Meulenhoff en Co, de Boekenbon, uitgeverij De Harmonie, Rotterdam 2001 Culturele Hoofdstad, NRC Handelsblad en de NPS.

De lesbrief is verspreid naar scholen in het voortgezet onderwijs. Nabestellen is niet mogelijk. Alle informatie uit deze lesbrief is tevens beschikbaar via www.poetry.nl/gedichtendag.

De Landelijke Gedichtendag is een jaarlijks terugkerend evenement. Ieder jaar wordt een lesbrief uitgegeven. Wij zouden u daarom dankbaar zijn wanneer u uw suggesties voor verbeteringen of aanvullingen aan ons zou laten weten. U kunt die sturen naar:

Stichting Poetry International

Landelijke Gedichtendag

William Boothlaan 4

3012 VJ Rotterdam

e-mail: gedichtendag@poetry.nl